

Makalenin Geliş Tarihi: 31 Mart 2019

Makalenin Kabul Tarihi: 5 Mayıs 2019

BULGARİSTAN'DAN GELEN TÜRK GÖÇMENLERİN MANİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON FOLK POETRIES OF TURKISH IMMIGRANTS
WHOSE COMING FROM BULGARIA

Nilüfer Çelik

Öz

XV. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu sınırlarının Balkanlar'a kadar genişlemesiyle birlikte buralara yerleştirilen, Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'ye göç eden ve halen "Göçmen" olarak adlandırılan, mevcut kültürleri ile bir başka kültür içerisinde yaşamış ve tekrar geri dönmüş olan "Bulgar göçmenleri", yerleşik Anadolu kültür yapısı içerisinde bazı benzerliklere rağmen kısmen de olsa birtakım farklılıklar gösterebilmektedir. Bu çalışmada, Bulgaristan'da doğmuş, daha sonra Türkiye'ye göçmüş ya da Adana'da doğup bu kültür içerisinde yetişmiş bir grup Bulgar göçmeninin söylediği maniler değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda, kültürel farklılığın ağız yapısı üzerine etkisinin yanı sıra, milli kültürün geniş Türk coğrafyasında benzer ve bu deyimlerin de Türkçede eskiden beri var olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Bulgaristan, Türkçe, göçmen, maniler*

Abstract

Since the end of the 15th century when the Ottoman Empire was extended to the Balkans, a group of Turkish people placed in this geography, after the proclamation of the Republic who migrated to Turkey and is still "immigrants" called communities that have lived and returned in another culture with their current cultures, despite some similarities within the existing traditional Anatolian cultural structure, they may show some differences. In this study were evaluated folk poetry that spoken by a group of Turkish immigrants form Bulgaria whose were born in Bulgaria later immigrated to Turkey or were born in Adana and grew up in this culture. As a result of the study, besides the effect of cultural difference on accent, it is found that national culture is similar in wide Turkish geography and these expressions existed in Turkish in the past.

Keywords: Bulgaria, Turkish, immigrant, folk poetries

GİRİŞ

Mani, Türk toplumunda iletişim sağlamak için yaygın olarak kullanılan türlerden biridir. “Az sözle çok anlam ifade edilen, sevda konusu ağırlıkta olmak üzere hemen her konuda söylenen, yedi heceli, müstakil dörtlüklü anonim şiirlere mani denir (Kaya, 2014, s.40)”. Banarlı’ya göre : “Halk edebiyatının, isimleri bilinmeyen şairlerince söylenmiş, küçük ve teksif edilmiş şiirleridir. Bunlara halk şiirinin incileri demek yerinde olur (Banarlı, 1998,s. 721)”.

Maniler toplumun çok farklı kesimlerinde ve farklı sahalarda görülebilen bir türdür. “Düğünlerde, kadın topluluklarında, iş yerlerinde, tarlalarda vb. söylenen mani, umumiyetle hece vezninin 7 veya 8’lisi ile meydana getirilen 4 mısralık manzumelerdir. Kafiye düzeni ise a a b a şeklindedir (Elçin, 2015, s. 281)”. Manilerin biçim ve mana ilişkisi türe özgü bir yapıya sahiptir. “Manilerin ilk iki dizesi uyağı doldurmak ya da temel düşünceye bir giriş yapmak amacıyla söylenir. Genel olarak asıl söylenmek istenen düşünceyle anlam yönünden pek ilgisi yokmuş gibi görünse de konuya bağlı olarak yorumlanabilir. Üçüncü dizinin serbest olması mani söyleyene kolaylık sağlar. Asıl söylenmek istenen son dizide kendini gösterir (Batur, 1998,s. 108).”

Manilerde Türk insanının iç dünyasını türlü halleriyle bulmak mümkündür. “Manilerde Anadolu insanının düşünce yapısını, beğenisini, dertlerini, kıskançlıklarını, özlemlerini, sevgilerini vb. ortak kültürün sergilenişini görürüz (Artun, 2004, s.111).” Maniler Türk’ün yaşamıyla ayrılmaz bir mevki kazanmıştır. “ Türk halkı arasında mani söylemek bir hayat hadisesi ve terk edilmez bir gelenektir. Tarlasına çalışmaya giden, ormanda odun kesen Türk köylüsü, başak demetleri yapan, akarsu başında çamaşır döven Türk kızları, yavrularına ninni söyleyen Türk anneleri dillerinden düşürmedikleri manilerle duygulanırlar (Banarlı, 1998, s. 721).” Kişinin sevdiğine karşı duyduğu hisler, aşkın zorlukları, aşğın beklentisi ve arzuları, kavuşmanın önündeki engeller, kızgınlık vs. hepsi manilerle dile getirilir. Geleneksel toplum yapısı içinde karşı cinse ulaşmak konusunda sıkıntı yaşayan kişiler onlara maniler yoluyla ulaşmaya çalışmışlardır. Doğrudan söylendiğinde hoş karşılanmayacak düşünceler manilerle ifade edilir. Bu duyguların açığa çıkmasını sağlayan maniler insanların rahatlamasına vesile olur.

Maniler Türk coğrafyasında geniş bir yayılım alanı bulmuştur. “Türk dilinin konuşulduğu bütün coğrafi bölgeler manilerin yayılma alanı olarak görülmektedir (Emeksiz,

2003, s.4).” Manilerin bu geniş coğrafyadaki varlıkları onlar arasındaki müşterekleri zayıflatmış değildir. Bulgaristan göçmenlerinin söyledikleri manilerle, Türkiye’de yaşayan göçmenlerin manilerinde çok fazla ortaklık bulmak mümkündür. “Bulgaristan Türklerinin manileri Anadolu’da söylenenlerden farklı değildir (Buttanlı, 2005,s. 28)”. Gelenek ve yaşam tarzı, ağız özellikleri vb. konularda oluşan bu farklılıklar, duygu alanında kendini göstermez. (Gönen, 2011, s.193-222) Makaleye konu olan manilerde *biber, binmek, sarraf, öğrenmek, gömlek, ağız, ye-, urba, entari, merhem, güvercin, firkete, yapacağım, kravat, şoför, alamıyorum, göremiyorum, ineyim, sürahi* gibi bazı kelimelerde ağız farklılıkları mevcuttur (Dallı, 199, s.17-147).

Bu çalışmada, 1951 yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden halen Adana’nın farklı mahalle ve köylerinde oturan bir grup Balkan göçmeninden ses kaydı alınarak derlenen asker, sevda, alkış, kargış, meslek, atışma, öğüt, kaynana-gelin atışması konularıyla ilgili maniler ile bu manilerdeki aşk ve sevdaya dair duyguları dile getiren deyimler belirlenecektir.

MANİLER

Bahçeye böber ektim

Gözüme sürme çektim

Yâri karşıda gördüm

Durdum durdum ah çektim

Giderim gün uzun

Severim boyu uzun

Yazık değil mi yâre

Ah çeker gün uzun

Evimizin önünde

Telefon direkleri

Nerelerde ah çeker

Yârimin yürekleri

Aklıym karalıym

Yanarım çıralıym

Melhem kar etmez yârim

Yürekten yaralıym

Fabrikanın direği

Kardan beyaz ipliği

Yâri asker olanın

Elbet yanar yüreği

Mavi yelekli yârim

Beyaz bilekli yârim

Yaktı yandırdı beni

Demir yürekli yârim

Bandırma banık yârim

Yüreği yanık yârim

Çektiğimiz sevdanın

Sonu ayrılık yârim

Anne başım ağrıyor

Gözlerim kararıyor

Fidan boylu sevdiğim

Sevdadan sararıyor

Ayağımda çoraplar

Soğanın zarı gibi

Erittin yârim beni

Yaylanın karı gibi

Başım ağrıyor başım

Hasta mı olacağım

Yârim senin aşkından

Vereme karacağım

Mendilimi bağladım

Yel alıp uçurmasın

Benden başka seversen

Allah kavuşturmasın

Kara çorap asılı

Ben verdim parasını

Yârime yan bakanın

Kırarım kafasını

Yüzünde benim olsun

Yüreğin serin dursun

Bana yar mi bulunmaz

İstemem senin olsun

Entarim var empirme

Her terziye diktirme

Seveceksen candan sev

Bana sevda çektirme

İN dereye dereye

Dere çakıllı yârim

Görene gönül verir

Sersem akıllı yârim

Altın alma kolye al

Ağırdır taşıyamam

Gitme yârim askere

Ben sensiz yaşayamam

Asker oldum topçuyum

Bu aylarda yolcuyum

Dön yüzünü göreyim

Nasıl ayrılacağım

Bahçelerde filizi

Kim bilir kalbimizi

Esti bir hafif rüzgâr

Ayırdı ikimizi

Bizim evin arkası

Dokuma fabrikası

Yâre verdim sevdayı

Açık gezer yakası

Mendilimin ucuna

Sakız bağlarım sakız

Benden başka sevdiğim

Sever misin başka kız

Çorap elimde işim

Çoraptan çıktı şişim

Ben o yâri almasam

Ölünce yanmak işim

Adana'nın içinde

Parası olan gezer

Çıkar yârim şapkanı

Şapkasız daha güzel

Asmanın arasından

Alamıyom üzümü

Tara yârim saçını

Göremiyom yüzünü

Ah güverçin güverçin

Niye kondun asmaya

Ben yârimden ayrılmam

Götürseler asmaya

Ayağında çorabım

Siyah zeytinler gibi

Yârim burdan geçerken

Bakar yetimler gibi

Entarisi aktandır

Ne gelirse Hak'tandır

Benzinin sararması

Yâre ağlamaktadır

Kara dudun altında

Herkes bunun farkında

Ben yârime söz verdim

Atatürk'ün parkında

Atım geliyor atım

Ayayı adım adım

Babam kime verirse

Odur benim muradım

Gitme yârim dağlara

Uyur uyanamasın

Verme beni ellere

Görür dayanamasın

Bizim bahçe genişlik

İçi dolu yemişlik

Alamasam sevdiğim

Haram olsun bu gençlik

Başımdaki tülbendin

Oyaları filteke

Fazla mıydım be anne

Verdin beni gurbete

Derenin engin kurdu

Yağmur yağmaya durdu

Yârimden ayıranın

Kalmasın yeri yurdu

Bahçe bizim değil mi?

Çadır kuralım yârim

Sen verdin bu sevdâyı

Ortak olalım yârim

Avlu dibi ot muydu?

Yârim karnın tok muydu?

Beyaz gönek üstüne

Gravatın yok muydu?

Çarşıdan aldım lahana

Kıydım koydum sahana

El etmekle kalmıyor

Şapka sallıyor bana

Bahçeye böber ekdim

Dalındadır acısı

Abimin sevdiği kız

Sevdiğimin bacısı

Altını takma ile

Ne olur bakma ile

Çirkin güzel olur mu?

Bir beşli takma ile

Bakkaldan yumak aldım

Dantel örecem diye

Yaslıca'dan yar sevdim

Her gün görecem diye

Bugün hava bulutlu

Terzilere ne mutlu

Terzi beni görünce

Projeyi unuttu

Dağların ardı mantar

Gittikçe derdim artar

Yâri güzel olanın

Gün günden ömrü artar

İncisin izilirsin

Gerdana dizilirsin

Şöför olma sevdiğim

Zayıfsın üzülürsün

Ata pinen ağadır

Atın yolları dardır

Dinle sevdiğim dinle

Bu maniler sanadır

İn dereye dereye

Niye inem dereye

Baban mı yok sevdiğim

Seni evlendirmeye

Altınlarım çok benim

Sanki yârim yok benim

Sizin gibi oğlanlar

Sol cebimde çok benim

Çoban gider sayaya

Koyunları saymaya

Bir tane eksik çıkmış

Oturmuş ağlamaya

Adana'da han olur

Han kapısı yan olur

Uzun boylular için

Kavga değil kan olur

Tenekede mışkatım

Mışkatım budanmamış

Ne işin vardı yârim

Saçların taranmamış

Karanfil kuruları

Çal asker boruları

Yârime yakışıyor

Lacivert urbaları

Cebindeki mendili

Dörde katlama yârim

Benden başka seversen

Söyle saklama yârim

Beyaz gül budamışlar

Filiz sürmesin diye

Yârimi öğretmişler

Beni almasın diye

Yelek örüyom yelek

Otuz iki ilmekten

Yârim mektup göndermiş

Okuyamam gülmekten

Kaynana olmayaydın

Oğlan doğurmayaydın

Madem böyle yapıcan

Beni de almayaydın

Kaynana kaynana domuzu

Dolmaya attın çok tuzu

Şimdi oğlun gelirse

Yırsın başına topuzu

Manici başımısın

Cevahir taşımısın

Sana bir mektup yazsam

Cebinde taşır mısın?

Evimizin önünde

İki sıra çınar var

Silinmiş okunmuyor

Mektubunda neler var

Avlu dibinde keser

Bandırmaya yel eser

Annem verecek ama

Babam duyarsa keser

Lambam ışık vermiyor

Camını silmeyince

Abim izin vermiyor

Kendi evlenmeyince

Lambam ışık vermiyor

Kim koyacak gazını

Ver ellere yârini

Aç poyraza a(ğ)zını

Sana diyorum yârim

Boylasana sarafı

Ayrılık kolay değil

Ölümün bir tarafı

Bisikletin çantına

Vurma sevdiğim vurma

Adana'nın içinde

Durma sevdiğim durma

SONUÇ

Makaleye konu olan Bulgaristan göçmen manilerinde ağırlıklı olarak sevme ve sevilme duygusu ön plandadır. Yâr kelimesinin otuz üç kez geçmesi de bu düşüncemizi desteklemiştir. Bu düşünceden hareketle manilerde yer alan *gönül ver-*, *yüreği yan-*, *yakıp yandır-*, *demir yürekli*, *sevda çek-*, *candan sev-*, *sevdadan sarar-*, *(aşkından dolayı) vereme kar-*, *ah çek-* gibi aşk ve sevdaya dair söylenmiş deyimler belirlenmiştir. Bu deyimlerin geçmişten günümüze yazın dilinde kullanılmasının yanında konuşma dilinde de halen kullanıldığı görülmektedir. Nakış gibi zihinlere işlenmiş bu maniler içindeki deyimlerden yola çıkarak - coğrafya farklı olsa da- Türk milletinin ortak duygu ve düşüncelerini dile getirdikleri bir kez daha anlaşılmıştır. Bu sonuç bizi milli kültürün geniş Türk coğrafyasında benzer ve bu deyimlerin de Türkçede eskiden beri var olduğu; Bulgaristan'dan gelen ve kendilerine

“göçmen” denen Türklerin ağızlarında da hala devam ettiği; Türkçemizde bulunan, ağız özellikleri açısından farklılıklar gösteren sözcüklerin kullanımıyla da kendilerine ait dil (ağız) özellikleri yansıttıkları düşüncesine götürmüştür.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan. *Türkçenin söz varlığı*, Engin Yayınları,4.Baskı, Ankara, 2006.
- AKSOY, Ömer Asım. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1988.
- ARTUN, Erman. *Türk halk edebiyatına giri.*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004.
- BANARLI, Nihat Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi I-II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,1971.
- BATUR, Suat. *Açıklamalı-Örnekli Türk Halk Edebiyatı*, Altın Kitaplar Yayınevi,İstanbul, 1998.
- BUTTANRI, Müzeyyen. "Bulgaristan Türk Edebiyatı." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Eskişehir 2005, s. 27-45.
- DALLI, Hüseyin. *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk ağızları üzerine araştırmalar*, Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara, 1976.
- ELÇİN, Şükrü. *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları,6.baskı, Ankara, 2000..
- EMEKSİZ Abdulkadir. *İstanbul Manileri*, İstanbul üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi ,2003
- EYÜPOĞLU, E. Kemal. *On üçüncü yüzyıldan günümüze kadar şiirde ve halk dilinde atasözleri ve deyimler*, Doğan Kardeş Matbaacılık, İstanbul,1973.
- GÖNEN, Sinan. "Balkan Türklerinin belleğinde yaşayan ortak deyimlerin günümüze yansımaları", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Konya,2011, s.193-222.
- HAFIZ, Nimetullah. *Bulgaristan Türk halk edebiyatı metinleri*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara,1990.
- KAYA, Doğan. *Anonim halk şiiri*, Akçağ Yayınları , 3. Baskı, Ankara, 2014.
- KAYA, Doğan. *Ansiklopedik Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Akçağ Yayınları ,Ankara, 2007.

KURUMU, Türk Dil. *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları,
Ankara,2011.

SARAÇBAŞI, M. Ertuğrul. *Örnekleriyle büyük deyimler sözlüğü*, Yapı Kredi
Yayınları, İstanbul, 2010.

Kaynak Kişiler

Ayşe ÇETİNTAŞ, 1947 Bulgaristan Doğumlu, İlkokul Mezunu, Adana Yeniyayla köyünde
yaşıyor.

Ayşe DÖNMEZ, 1954 Adana doğumlu (Ailesi 1951’de Bulgaristandan Türkiye’ye göç
etmiş), Lise Mezunu, Adananın Kurttepe mahallesinde yaşıyor.

Birsel ÖZTÜRK, 1968 doğumlu(Ailesi 1951’de Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç
etmiş),İlkokul Mezunu, Adananın Sarıçam Mahallesinde yaşıyor.

Hatice YEŞİLÇİMEN, 1950 Bulgaristan doğumlu, İlkokul mezunu, (Ailesi 1951’de
Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiş), Adana Yeniyayla köyünde yaşıyor.

Şaziye DÖNMEZ, 1962 Adana Doğumlu (Ailesi 1951’de Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç
etmiş) Lise Mezunu, Adananın Kurttepe mahallesinde yaşıyor.